

Karolinska
Institutet

Farmakologisk behandling av "ångest"

Philip Brenner

Docent, överläkare Psykiatri Sydväst

1. Nya farmakologiska behandlingar mot ångest

Psykedelika - monoaminerga mekanismer

Psilocybin, LSD-derivat: Starka 5-HT_{2A}-agonister → ökad neuroplasticitet

---

MDMA-assisterad terapi: evidens i fas III (PTSD)

L-DOPA som förstärkning av exponeringsterapi

Multi-target-substanser (AVN-101, TNX-102 SL)

GABA och neurosteroider

Selektiva GABA-A-modulatorer (t.ex. darigabat)

Neurosteroider: allopregnanolon/brexanolon för PTSD

Aloradine (nasalspray) v.b. vid social ångest/PTSD

Möjlig roll i att förstärka utsläkningsbeteenden

Glutamatbaserade behandlingar

Ketamin/esketamin: snabbverkande
NMDA-modulatorer

Neuroplasticitet via BDNF-beroende
mekanismer
Ångest/PTSD studeras

• NYX-783, NBTX-001, N2O som övriga kandidater

Andra framväxande spår

CBD och FAAH-hämmare (JZP150) i avancerade studier

Oxytocin, neuropeptid Y, balovaptan

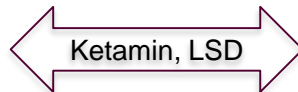
Estradiol och hydrokortison för minnesmodulering

Mikrobiom: MET-2, Lactobacillus rhamnosus GG

- BNC210
- Aloradin
- Cannabidiol
- Darigabat
- Ketamin
- NBTX-001
- Cyklobenzaprin
- LSD
- Riluzol
- JZP150
- oxytocin

Tillsammans med psykoterapi:

Förbättrad adherence/inläring

- MDMA
- LSD
- Psilocybin
- oxytocin

Faciliterad utsläckning av rädsla

- MDMA
- L-DOPA
- D-cykloserin
- Oxytocin
- JZP150
- Dronabinol
- NBTX-001
- hydrokortison

Förhindrar rekonsolidering av minnen:

- MDMA
- Propranolol
- (hydrokortison)

Behandling vid social fobi

(Id-nr i tillstånds- och åtgärdslistan: 114 och 118)

Rekommendationer

Hälso- och sjukvården bör

- erbjuda KBT till vuxna med social fobi (*prioritet 3*).

Hälso- och sjukvården kan

- erbjuda behandling med antidepressiva läkemedel till vuxna med social fobi (*prioritet 5*).

Behandling vid paniksyndrom

(Id-nr i tillstånds- och åtgärdslistan: 105 och 108)

Rekommendationer

Hälso- och sjukvården bör

- erbjuda KBT till vuxna med paniksyndrom (*prioritet 3*).

Hälso- och sjukvården kan

- erbjuda behandling med antidepressiva läkemedel till vuxna med paniksyndrom (*prioritet 5*).

Paniksyndrom, social fobi och PTSD

KBT är förstahandsalternativ för de flesta individer. Effekten är bättre än eller likvärdig med läkemedel och mer bestående.

I första hand

sertralin

Sertralin ..., Oralin, Sertrone, Zoloft

I andra hand

escitalopram

Escitalopram ..., Cipralex

fluoxetin

Fluoxetin ...

Behandling vid generaliserat ångestsyndrom
(Id-nr i tillstånds- och åtgärdslistan: 95 och 98)

Rekommendationer

Hälso- och sjukvården bör

- erbjuda behandling med antidepressiva läkemedel till vuxna med generaliserat ångestsyndrom (*prioritet 3*).

Hälso- och sjukvården kan

- erbjuda KBT till vuxna med generaliserat ångestsyndrom (*prioritet 5*).

Generaliserat ångestsyndrom

I första hand

 escitalopram	↔	Escitalopram ..., Cipralex
--	---	----------------------------

I andra hand

 duloxetin	↔	Duloxetin ..., Aritavi, Cymbalta
---	---	----------------------------------

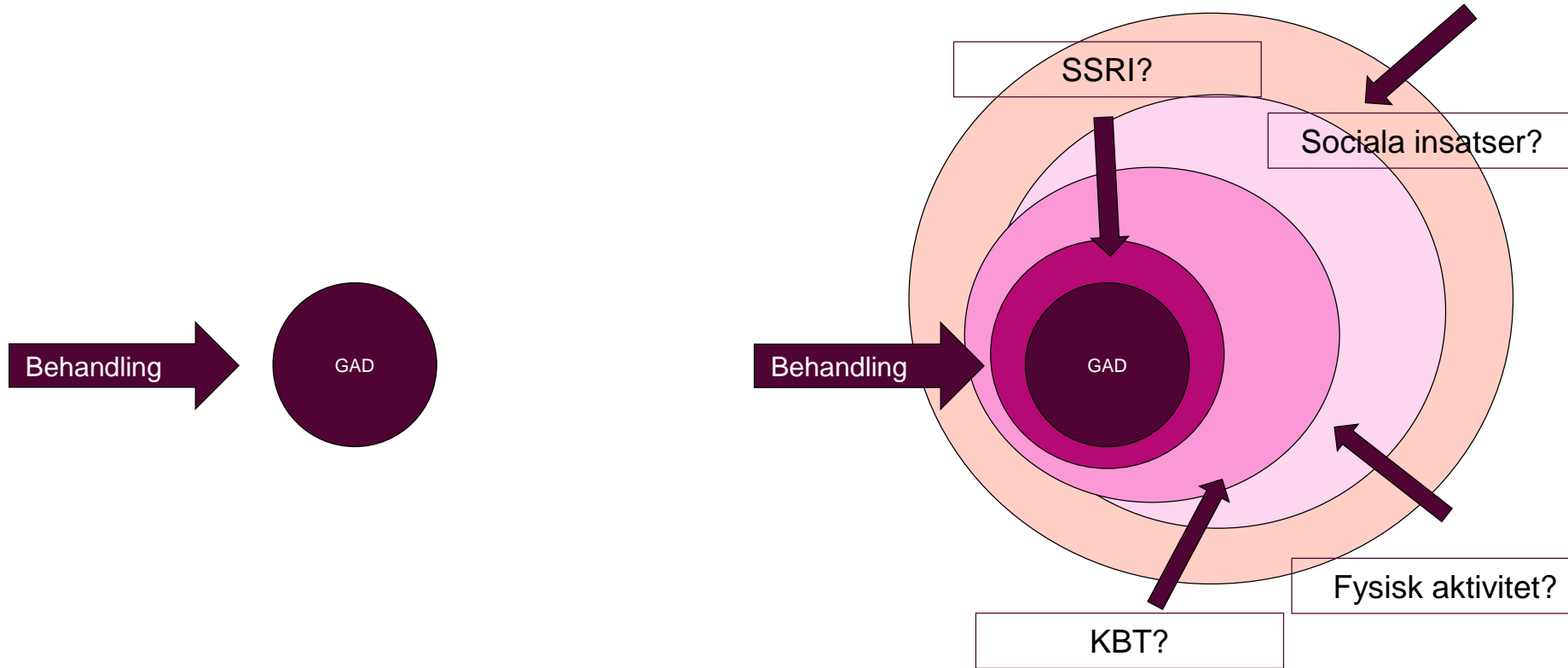
- 80% av alla med ångestsyndrom får god hjälp inom första linjens psykiatri genom ett par försök med SSRI/KBT!
- Vi i specialistpsykiatrin träffar per definition de övriga – s.k. ”komplexa fall”
- Riskfaktorer för terapiresistens:
  1. Fel diagnos eller inadekvat behandling
  2. Dålig adherence
  3. Samsjuklighet (dep, NP, substansbruk, personlighet)

Del 2: Varför är läkemedel mot ångest generellt dåliga och understuderade?

Utmaningar i psykiatrisk behandlingsforskning:

1. Psykiatriska diagnoser är syndromdiagnoser

Olika symptombilder kan behöva olika behandlingar

Utmaningar i psykiatrisk behandlingsforskning:

1. Psykiatriska diagnoser är syndromdiagnoser
2. Vi känner inte till de underliggande biologiska mekanismerna bakom ångest

Är "Ångest" ett biologiskt begrepp?

- "Ångest" betyder högst olika saker för olika människor, men innebär oftast *oro*, i kombination med någon form av *somatiska symptom*
- "Ångest" är oftast funktionell, men *kan* vara patologisk
- "Ångest" är ingen diagnos – men kan ingå som symptom i många tillstånd

- "Ångest" är på intet sätt en valid homogen eller biologisk entitet
- Ergo: eftersom "ångest" är en icke-medicinsk konstruktion blir det bakvänt att försöka studera underliggande biologiska orsaker
- Tydligare biologiska korrelat är *akut* och *kronisk stress* – motsvarande ungefär vår subjektivt upplevda *rädsla* respektive *oro*.
- Akut stress = t.ex. panikattack, rädsla vid social ångest
- Kronisk stress = "utmattning", GAD, hälsoångest, oro för nya panikattacker

Var är serotoninet då?

- Serotonerg signalering finns i princip överallt i hjärnan - och övriga kroppen
- Akut och kronisk stress kan:
  - I. minska volymen av hippocampus
  - II. minska serotonerg signalering i ffa basala ganglierna, vilket påverkar PFC-amygdala-axeln
- I princip har vi **ingen aning** om varför SRI funkar, men ökad signalering till 5-HT1A-receptorn verkar vara viktig vid ångestsyndromen

Andra utmaningar:

1. Psykiatriska diagnoser är syndromdiagnoser
2. Vi känner inte till de underliggande biologiska mekanismerna bakom ångest
3. Stora placeboeffekter i studier
4. Svårt att kontrollera för biverkningar i den aktiva substansen (t.ex. hallucinogener, SSRI)
5. Svårt att hitta djurmodeller
6. "Komplexa patienter" kan sällan inkluderas i studier

3. Evidensbaserad ångestbehandling i dag

Utredning

- Verifiera diagnos och kartlägg anamnesen. Finns utlösande händelser?
- Kartlägg **funktionspåverkan**. Vad kan patienten inte göra längre på grund av symptomen?
- Gå igenom tidigare behandlingsförsök och följsamhet till dem
- Somatisk utredning: Basprover inkl TSH och screening för substansbruk
- **Patientens motivation till behandling? Mål med förbättring?**

Först: "Vid behovs-läkemedel"

- "Vb-läkemedel" – även icke-beroendeframkallande - är långsiktigt dåliga vid ångestillstånd
- Patienten behöver lära sig hantera ångesten, inte undvika den

Icke-beroendeframkallande läkemedel

Fentiazin-derivat – funkar framför allt på centrala H1-receptorer. Är besläktade med både neuroleptika och antihistaminer.

- Theralen (alimemazin, droppar och kapsel)
- Lergigan, Phenergan (prometazin, tablett och injektion)
- Atarax (hydroxizin)

Endast hydroxizin är egentligen studerat i någon omfattning och har ganska god evidens vid GAD

Icke-beroendeframkallande läkemedel mot ångest och sömn

Biverkningar:

- Sederig! Alla vb-läkemedel mot ångest är tröttande.
- Akatisi (myrkrypningar), ffa Lergigan/Theralen
- Har antikolinerg effekt, kan ge kognitiv påverkan ff.a. hos äldre

Behandling vid social fobi

(Id-nr i tillstånds- och åtgärdslistan: 114 och 118)

Rekommendationer

Hälso- och sjukvården bör

- erbjuda KBT till vuxna med social fobi (*prioritet 3*).

Hälso- och sjukvården kan

- erbjuda behandling med antidepressiva läkemedel till vuxna med social fobi (*prioritet 5*).

Behandling vid paniksyndrom

(Id-nr i tillstånds- och åtgärdslistan: 105 och 108)

Rekommendationer

Hälso- och sjukvården bör

- erbjuda KBT till vuxna med paniksyndrom (*prioritet 3*).

Hälso- och sjukvården kan

- erbjuda behandling med antidepressiva läkemedel till vuxna med paniksyndrom (*prioritet 5*).

Paniksyndrom, social fobi och PTSD

KBT är förstahandsalternativ för de flesta individer. Effekten är bättre än eller likvärdig med läkemedel och mer bestående.

I första hand

sertralin

Sertralin ..., Oralin, Sertrone, Zoloft

I andra hand

escitalopram

Escitalopram ..., Cipralax

fluoxetin

Fluoxetin ...

Behandling vid generaliserat ångestsyndrom
(Id-nr i tillstånds- och åtgärdslistan: 95 och 98)

Rekommendationer

Hälso- och sjukvården bör

- erbjuda behandling med antidepressiva läkemedel till vuxna med generaliserat ångestsyndrom (*prioritet 3*).

Hälso- och sjukvården kan

- erbjuda KBT till vuxna med generaliserat ångestsyndrom (*prioritet 5*).

Generaliserat ångestsyndrom

I första hand

 escitalopram	↔	Escitalopram ..., Cipralex
--	---	----------------------------

I andra hand

 duloxetin	↔	Duloxetin ..., Aritavi, Cymbalta
---	---	----------------------------------

SSRI vs KBT

- Det är en bra tumregel att **inte** börja med två behandlingar samtidigt
- Förutom nationella och lokala riktlinjer bör man ta hänsyn till
  - Patientens eget önskemål
  - Tillgång och väntetider till psykoterapi
  - Patientens profil (kognitiv nivå, förväntad förmåga att tillgodogöra sig KBT etc)
  - Tidigare behandlingsförsök

Att byta mellan SSRI och KBT

- Ca 60% av SSRI-non-responders som får tillägg av eller byte till KBT får effekt
- Ca 60% av KBT-non-responders som får tillägg av eller byte till SSRI får effekt
- Att börja med SSRI+KBT **samtidigt** ger i snitt snabbare effekt än enbart ena behandlingen – och i vissa studier något ökad effekt

Steg 1 och 2 vid behandling av ångestsyndrom: SSRI

- SSRI har generellt större effektstorlekar vid ångestsyndrom än vid depression. Vid första behandlingen och låg-/medelhög dos:
  - Paniksyndrom: 66% remission
  - Social ångest: 45% remission
  - GAD: 40% remission
- SSRI har mer gynnsam biverkningsprofil än SNRI
- SSRI är sinsemellan **olika** vad gäller farmakologisk profil och framför allt metabolism (olika CYP-enzym)

SSRI vs SNRI

- SSRI och SNRI tenderar att ha likvärdig effekt i studier
- Antalet avhopp p.g.a. biverkningar är något högre för SNRI
- SNRI-biverkningar kan dock förhindra adekvat dosökning och SNRI kan dessutom ge besvärliga utsättningsymptom
- Det går **inte** att förutsäga vilken patient som kommer svara på vilket läkemedel, vare sig SSRI eller SNRI – byte **mellan** grupperna ger **inte** högre andel responders än byte **inom** grupperna

Serotonerga läkemedel

- Men, vilken klinisk effekt har SSRI *egentligen*?
- ”I have long viewed SSRIs as most beneficial for muting emotional dysregulation, whether externalized as irritability or internalized as anxious worrying” – Gordon Parker, 2013

Minskar:

- Akuta stresspåslag
- Aggression/irritabilitet
- Ruminerande

SSRI-behandling vid ångestsyndrom jämfört med depression

- SSRI mot **ångesttillstånd är mer effektiva ju högre dosen är**
(Detta gäller dock inte SNRI, sannolikt pga tilltagande biverkningar i högre doser)
- Dosupptrappning kan ske med 1-4 veckors intervall, beroende på patientens symptom- och biverkningsprofil
- Insättning av SSRI vid ångesttillstånd *kan* ge initial ångestförstärkning men *behöver* inte göra det, långsammare upptrappning än vid depression behövs oftast inte.

Behandlingslängd

- Recidivrisken vid utsättning inom 3-6 månader är **mycket** hög
- Recidivrisken vid utsättning inom 6-12 månader är hög
- Recidivrisken vid utsättning efter >12 månader är i princip ostuderad, men tycks minska ju längre behandlingen har pågått

Biverkningar

- Vid de flesta biverkningar: Vänta
- ...och vänta ännu längre
- Sexuell dysfunktion: Ej övergående med tiden. Preparatbyte till annat SRI hjälper oftast inte.
- Tillägg av Mirtazapin eller Buspiron alt. byte till Brintellix kan hjälpa i 30% av fallen.
- Känslan av emotionell avtrubning är en blandning mellan önskad effekt och biverkan, för de som upplever den som för obehaglig blir det svårt...

4. Om behandlingsresistent ångest

Evidensbaserad behandling vid SSRI-resistenta ångestsyndrom

- Vid två behandlingsförsök (SRI/KBT) utan tillräcklig effekt och påtagligt lidande/funktionsnedsättning kan patienter remitteras till specialistpsykiatri
- Vid SRI-behandling: Viktigt att adekvat **dos** och **duration** provats
- Första steget därefter är **alltid** att omvärdera diagnosen. Vad menar patienten egentligen med "ångest"?
- Utökad kartläggning, differentialdiagnostik och eventuellt vidare utredning – ffa sociala omständigheter, anpassningsstörning/personlighetssyndrom, NP, substansbruk.

Om behandlingsresistent "ångest"

- Återigen: "Ångest" är inte ett medicinskt begrepp
- De patienter som söker för "ångest" kan inte **stå ut med/hantera** kroppsligt stresspåslag och/eller ett kroniskt kognitivt orosinnehåll
- Extra svårt för detta har patienter med:
  - **Störda biologiska stressmekanismer**
    - ärftlighet
    - komplexa, ihållande omgivningsfaktorer och negativ inläring, under uppväxten och/eller vuxenliv
  - **Samsjuklighet** med NP, personlighetssyndrom, substansbruk, depression m.m.

Evidensbaserad farmakologisk behandling vid SSRI-resistenta ångestsyndrom

- Tillägg av **antipsykotika** till SSRI – val efter biverkningsprofil – ger effekt hos 50-60%
- Aripiprazol, Olanzapin och Risperidon har bäst evidens

- Vid GAD – och eventuellt andra ångesttillstånd - kan tillägg/monoterapi Buspiron provas upp till maxdos.

Evidensbaserad farmakologisk behandling vid SSRI-resistenta ångestsyndrom

- Byte till **TCA** – i princip alltid klomipramin - är ett annat alternativ. Upptrappning till högsta tolererbara dos (=oftast när muntorrhet inträder)
- **MAO-hämmare** har ofta god effekt men begränsas av biverkningsprofilen, Nardil (fenelzin) har bäst effekt vid ångestillstånd.
- Mirtazapin är bristfälligt studerat vid ångestillstånden och har blandade resultat i de små kontrollerade studier som gjorts – men i vissa finns det effekt
- Pregabalin och Gabapentin bör **undvikas** p.g.a. tillvänjningsrisken!

Tumregel i all "allmänpsykiatri":

- Har du en patient som kommer svara på gängse behandling gör den det i 99% av fallen på behandlingsförsök I-IV.
- Att fortsätta med avancerad polyfarmaci är oftast onödig, om det inte handlar om att optimera biverkningar.
- **Undvik** avancerade behandlingar (rTMS, ECT, off-label-medicinering, hallucinogener, ketamin, DBS etc) på "Den komplicerade patienten"!

Patientfall

- Zlatko, 56, har remitterats från primärvården för ångest efter att ha provat Sertralin, Venlafaxin och Vortioxetin samt KBT x 2 utan effekt. Han har även nyligen sökt akut psykiatri på grund av ohållbar ångest vid två tillfällen. Han har varit sjukskriven från sitt arbete som kriminalvårdare i 21 månader. Han står på Alimemazin vb.
- Han kom till Sverige från Bosnien 1992, är separerad med två vuxna barn. Han röker ca 15 cig/dag.
- Hans ångest debuterade för ca 5 år sedan och har eskalerat. Ångesten är både ihållande under dagen och kommer i attacker, särskilt på morgonen, med spänningskänsla och tryck över bröstet. Han har stora sömnsvårigheter och har begränsat sig allt mer i vardagen. Han är somatiskt utredd u.a.

Patientfall

- Duloxetin och Klomipramin provas - med biverkningar/begränsad effekt
- Tillägg av Buspiron provas
- Tillägg av aripiprazol och olanzapin provas både vb och regelbundet - med biverkningar/begränsad effekt
- KBT och MCT provas, samt sömnskola och livsstilssamtal - begränsad följsamhet
- Utredds för PTSD på grund av krigserfarenheter från Balkan som patienten persevererar kring – ej diagnos. Substansbruk utesluts. Ingen misstanke om NP.
- **Patienten är efter två år i psykiatrin fortfarande kraftigt funktionspåverkad. Förslag?**

"Den komplicerade patienten"

- Titta brett! Utred/kartlägg istället för att fortsätta behandla! **Sätt ut** farmakologisk behandling om möjligt!
- Screening för substansbruk/NP/anpassningsstörning/personlighetssyndrom blir ofta **nödvändig och avgörande**
- De flesta patienter med behandlingsresistent "ångest" **bör avslutas** från specialistpsykiatri efter adekvata behandlingsförsök och utredning – även om effekt uteblir

**Karolinska
Institutet**